

MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYASI ASOSIDA TALABALARDA REFLEKSIV FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

G.S.Sattarova¹

1. Guliston davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi, Orcid: 0009-0003-0844-9179

Mas'ul muallif: Sattarova Gulnoza Salim qizi, Guliston davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi, Orcid: 0009-0003-0844-9179.

e-mail: E-mail: sattarovagulnoza56@gmail.com

Accepted: 11 Avgust 2026
Published: 11 Avgust 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Sattarova, G. S. MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYASI ASOSIDA TALABALARDA REFLEKSIV FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH / G. S. Sattarova // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 7, № 2. — B. 274–278.

Annotatsiya. Ushbu maqolada muammoli ta'lim texnologiyasi yordamida oliy ta'lim muassasalar talabalari o'rtasida refleksiv fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish masalasi ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda refleksiv fikrlashning nazariy asoslari, muammoli ta'lim texnologiyasining mohiyati va uni amaliyotda tatbiq etishning samarali usullari tahlil qilinadi. O'tkazilgan pedagogik kuzatuvlar va tajriba-sinov ishlari natijalari asosida muammoli ta'lim usullarining talabalarda tanqidiy va refleksiv fikrlashni rivojlantirishdagi roli isbotlangan. Maqolada muammoli vaziyatlar yaratish, kichik guruhli muhokamalar, aqliy hujum va loyiha faoliyati kabi usullar orqali refleksiv fikrlash qanday shakllantirilishi batafsil bayon etilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, muammoli ta'lim texnologiyasini muntazam qo'llash talabalarda mustaqil fikrlash, o'z harakatlarini baholash va o'rganish jarayonini ongli ravishda boshqarish qobiliyatlarini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so'zlar: muammoli ta'lim, refleksiv fikrlash, tanqidiy tafakkur, pedagogik texnologiya, oliy ta'lim, o'quv jarayoni, faoliyat refleksiyasi, kognitiv ko'nikmalar, metakognitsiya, ta'lim sifati.

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ РЕФЛЕКСИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ПРОБЛЕМНО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос формирования навыков рефлексивного мышления у студентов высших учебных заведений с использованием проблемно-ориентированных образовательных технологий. В исследовании анализируются теоретические основы рефлексивного мышления, сущность проблемно-ориентированных образовательных технологий и эффективные методы их практического применения. На основе результатов педагогических наблюдений и экспериментальных исследований доказана роль проблемно-ориентированных образовательных методов в развитии критического и рефлексивного мышления у студентов. В статье подробно описывается, как формировать рефлексивное мышление с помощью таких методов, как создание проблемных ситуаций, дискуссии в малых группах, мозговой штурм и проектная деятельность. Результаты исследования показывают, что регулярное использование проблемно-ориентированных образовательных технологий значительно повышает способность студентов к самостоятельному мышлению, оценке собственных действий и осознанному управлению учебным процессом.

Ключевые слова: проблемно-ориентированное обучение, рефлексивное мышление, критическое мышление, педагогические технологии, высшее образование, учебный процесс, рефлексия деятельности, когнитивные навыки, метапознание, качество образования.

FORMATION OF REFLECTIVE THINKING SKILLS IN STUDENTS ON THE BASIS OF PROBLEM-BASED EDUCATIONAL TECHNOLOGY

Abstract. This article considers the issue of forming reflective thinking skills among students of higher educational institutions using problem-based educational technology. The study analyzes the theoretical foundations of reflective thinking, the essence of problem-based educational technology and effective methods for its implementation in practice. Based on the results of pedagogical observations and experimental studies, the role of problem-based educational methods in the development of critical and reflective thinking in students is proven. The article describes in detail how to form reflective thinking through methods such as creating problem situations, small group discussions, brainstorming and project activities. The results of the study show that the regular use of problem-based educational technology significantly increases students' ability to think independently, evaluate their own actions and consciously manage the learning process.

Keywords: problem-based learning, reflective thinking, critical thinking, pedagogical technology, higher education, learning process, activity reflection, cognitive skills, metacognition, quality of education.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida talabalarni faqat bilim oluvchi sifatida emas, balki

mustaqil fikrlovchi, o'z faoliyatini tahlil qila oladigan va o'z-o'zini rivojlantira oladigan shaxs sifatida tarbiyalash dolzarb masalaga aylangan. Bugungi kunda jamiyat va iqtisodiyotning tez o'zgarib borayotgan sharoitida yuqori malakali kadrlar nafaqat aniq bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari, balki yangi vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qila olishlari, o'z xatolaridan xulosa chiqarishlari va o'rganish jarayonini ongli boshqarishlari lozim [1, 12-bet].

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va Prezidentimizning ta'lim sohasidagi farmon va qarorlarida ta'lim sifatini tubdan yaxshilash, talabalarda mustaqil va ijodiy fikrlashni rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilab qo'yilgan [2, 3-bet]. Shu nuqtai nazardan, muammoli ta'lim texnologiyasi bu maqsadlarga erishishning eng samarali yo'llaridan biri hisoblanadi.

Refleksiv fikrlash tushunchasi ilk bor amerikalik faylasuf va pedagog J. Dyui tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo'lib, u uni "faol, maqsadli va diqqat bilan o'ylanadigan fikrlash" sifatida ta'riflagan [3, 78-bet]. Keyinchalik bu g'oya D. Kolb, K. Rogers, D. Shen va boshqa olimlar tomonidan rivojlantirildi. O'zbek pedagogikasida esa refleksiv fikrlash masalasi so'nggi yillarda keng muhokama qilinmoqda.

Muammoli ta'lim texnologiyasi esa A.M. Matyushkin, M.I. Maxmutov, V. Okon kabi rus va xorijiy pedagoglar tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u talabani bilim oluvchi emas, balki izlovchi va kashfiyotchi sifatida shakllantirishga yo'naltirilgan [4, 134-bet]. Bu ikki yo'nalishning uyg'unligida refleksiv fikrlashni shakllantirishning kuchli mexanizmi mujassamlashgan. Ushbu maqolada ana shu uyg'unlikni o'rganish, nazariy asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish maqsad qilib qo'yilgan.

Tadqiqotning maqsadi: muammoli ta'lim texnologiyasi asosida oliy ta'lim muassasalari talabalari o'rtasida refleksiv fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish yo'llarini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning vazifalari: 1) refleksiv fikrlash va muammoli ta'limning nazariy asoslarini tahlil qilish; 2) muammoli ta'lim texnologiyasining refleksiv fikrlashni shakllantirish imkoniyatlarini aniqlash; 3) amaliy mashg'ulotlarda muammoli ta'lim usullarini qo'llash tajribasini o'rganish; 4) samarali metodologik tavsiyalar ishlab chiqish.

Asosiy qism.

1. Refleksiv fikrlashning nazariy asoslari

Refleksiya so'zi lotincha "reflexio" so'zidan olingan bo'lib, "orqaga burish", "o'z ichiga qaratish" ma'nolarini anglatadi. Pedagogik kontekstda refleksiya o'quvchining o'z bilish faoliyatini, fikrlash jarayonini va o'rganish tajribasini ongli tahlil qilishini bildiradi [5, 22-bet]. Refleksiv fikrlash esa bu tahlil asosida yangi tushunchalar hosil qilish va o'z faoliyatini yaxshilashga qaratilgan maqsadli fikrlash jarayonidir.

D. Kolbning tajriba orqali o'rganish tsikli modeli refleksiv fikrlashning amaliy o'rganish bilan bog'liqligini ko'rsatib berdi. Bu model to'rt bosqichdan iborat: konkret tajriba, refleksiv kuzatuv, abstrakt tushuncha hosil qilish va faol tajriba sinash [6, 45-bet]. Ushbu tsiklda refleksiv kuzatuv bosqichi o'quvchi o'z tajribasini to'xtatib, uni tahlil qiladigan muhim o'rinni egallaydi. Aynan shu bosqichda muammoli ta'lim kuchli turtki berishi mumkin.

Metakognitsiya tushunchasi J. Flavell tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo'lib, u o'z kognitiv jarayonlari haqida bilish va ularni boshqarish qobiliyatini anglatadi [7, 906-bet]. Refleksiv fikrlash metakognitsiyaning amaliy ifodasi sifatida qaralishi mumkin. Yuqori darajada rivojlangan metakognitiv ko'nikmalarga ega talabalar yangi bilimlarni tezroq o'zlashtiradi, qiyinchiliklarga samarali munosabat bildiradi va o'z o'quv jarayonini mustaqil boshqara oladi.

O'zbek olimlaridan R.A. Mavlonova va N.N. Azizxo'jayevlar ta'lim jarayonida refleksiyani rivojlantirish pedagogik shartlarini o'rganib, shaxsning o'z-o'zini tahlil qilish qobiliyati ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri ekanligini isbotlaganlar [8, 67-bet]. Bu tadqiqotlar O'zbekiston ta'lim tizimi uchun refleksiv fikrlashni shakllantirish metodikasini ishlab chiqishning zaruriyatini asoslab bergan.

B.S. Bloom tomonidan ishlab chiqilgan taksonomiya ham refleksiv fikrlash bilan chambarchas bog'liq. Bu taksonomiyada fikrlashning oltita darajasi: bilish, tushunish, qo'llash, tahlil qilish, sintez va baholash ajratilgan [9, 201-bet]. Refleksiv fikrlash ayniqsa so'nggi uch daraja - tahlil qilish, sintez va baholash bosqichlarida namoyon bo'ladi. Muammoli ta'lim esa talabani aynan shu yuqori darajali fikrlash operatsiyalarini amalga oshirishga undaydi.

2. Muammoli ta'lim texnologiyasining mohiyati va xususiyatlari

Muammoli ta'lim - bu o'quv jarayonini shunday tashkil etishki, bunda talaba o'qituvchi tomonidan sun'iy yaratilgan yoki real hayotdan olingan muammoli vaziyatni mustaqil hal etish orqali bilim va ko'nikmalarni o'zlashtiradi [4, 138-bet]. Muammoli ta'limning asosiy falsafasi shundan iboratki, inson faqat qiyin vaziyatlarda, muammo yechimini izlaganda chuqur va mustahkam bilim hosil qiladi.

M.I. Maxmutov muammoli ta'limning quyidagi asosiy belgilarini ajratib ko'rsatgan: muammoli vaziyat mavjudligi; talabaning bilish faolligining yuqori darajada bo'lishi; mustaqil izlanish va kashfiyot yo'li orqali bilim olish; o'z fikrlash jarayonini anglash va nazorat qilish [10, 89-bet]. Bu belgilar aynan refleksiv fikrlash shakllanishi uchun optimal shart-sharoitni yaratadi.

Muammoli ta'limning asosiy usullari quyidagilardir: muammoli bayonotlar usuli, qisman izlanish usuli, tadqiqot usuli va muammoli vaziyatlar yaratish usuli. Muammoli bayonotlar usulida o'qituvchi muammoni bayon etib, uning yechilish yo'lini namoyish etadi, talabalarda esa fikrlash jarayonini kuzatish ko'nikmasi shakllanadi [11, 156-bet]. Qisman izlanish usulida talabalar o'qituvchi bilan birgalikda muammoni hal etadi, bu esa jamoaviy refleksiyani rivojlantiradi.

Zamonaviy pedagog-tadqiqotchilar muammoli ta'limni loyiha asosida o'qitish (Project-Based Learning), masalaga asoslangan o'qitish (Problem-Based Learning) va tadqiqotga asoslangan o'qitish (Inquiry-Based Learning) kabi zamonaviy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirmoqdalar [12, 44-bet]. Bu integrativ yondashuv refleksiv fikrlashning yanada kengroq va

chuqurroq shakllanishini ta'minlaydi, chunki talaba nafaqat muammoni yechadi, balki yechish jarayonini ham tahlil qiladi.

3. Muammoli ta'lim va refleksiv fikrlash o'rtasidagi bog'liqlik

Muammoli ta'lim va refleksiv fikrlash o'rtasidagi bog'liqlik bir necha jihatdan namoyon bo'ladi. Birinchidan, muammoli vaziyat talabani hozirgi bilimlari yetarli emasligini anglab yetishga majbur qiladi - bu refleksiv fikrlashning boshlang'ich nuqtasidir. Ikkinchidan, muammo yechilish jarayonida talaba o'z fikrlash strategiyalarini doimiy nazorat qilishga va qayta ko'rib chiqishga majbur bo'ladi [13, 78-bet]. Bu jarayon refleksiv fikrlashning amaliy mashqiga aylanadi.

Uchinchidan, muammo yechilgandan so'ng uning natijasini baholash va tahlil qilish jarayoni refleksiv fikrlashning mustahkamlanishiga yordam beradi. To'rtinchidan, guruhli muammolarni hal etish jarayonida talaba boshqalarning fikrlash usullarini kuzatib, o'z yondashuvlari bilan taqqoslab, yangi refleksiv tushunchalar hosil qiladi [1, 34-bet]. Bu jarayon ijtimoiy konstruktivizm nazariyasi doirasida juda muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ta'lim sharoitida talabalarda refleksiv fikrlash ko'nikmalari yetarlicha shakllanmaydi. Xususan, N.Q. Norqo'ziyevning tadqiqotida oliy ta'lim talabalari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalariga ko'ra, respondentlarning atigi 23 foizi o'z o'quv faoliyatini muntazam tahlil qilishini ta'kidlagan [14, 45-bet]. Bu ko'rsatkich juda past darajani anglatadi va muammoli ta'lim usullarini tatbiq etishning zaruriyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

4. Amaliy mashg'ulotlarda muammoli ta'lim usullarining qo'llanishi

Oliy ta'lim amaliyotida muammoli ta'lim orqali refleksiv fikrlashni shakllantirish bir necha samarali usullar yordamida amalga oshirilishi mumkin. Ularning eng muhimlarini ko'rib chiqamiz.

Muammoli vaziyatlar yaratish usuli. Bu usulda o'qituvchi real hayotdan olingan yoki maxsus ishlab chiqilgan muammoli vaziyatni taqdim etadi. Talabalar dastlab mustaqil, so'ngra kichik guruhda, nihoyat umumiy muhokamada bu vaziyatni tahlil qiladi. Muhim jihat shundaki, har bir bosqich yakunida talabalar o'z fikrlash jarayonini qanday amalga oshirganliklarini og'zaki yoki yozma shaklda ifodalaydilar [15, 112-bet]. Bu ifodalash refleksiv fikrlashni ongliroq darajaga ko'taradi.

Aqliy hujum va tuzilgan munozara. Aqliy hujum usulida barcha g'oyalar dastlabki bosqichda tanqidsiz qabul qilinadi. Bu talabalar o'z fikrlarini erkin ifodalashlari uchun psixologik xavfsiz muhit yaratadi. Keyingi bosqichda tuzilgan munozara orqali g'oyalar tahlil qilinadi va eng samarali yechimlar tanlanadi. Bu jarayon davomida talaba nafaqat muammoni hal etadi, balki o'z va boshqalarning fikrlash usullarini ham kuzatib, solishtiradi va baholaydi [16, 203-bet].

O'quv kundaliklari va refleksiv yozuv. Talabalarga dars yakunida 5-10 daqiqa mobaynida o'quv kundaligiga "Bugun nima o'rgandim?", "Qaysi nuqtada qiynalдим?", "Qanday yechim topishga harakat qildim?" kabi savollarga javob yozish topshiriladi. Bu oddiy ko'ringan amaliyot, aslida, refleksiv fikrlashni yozma shaklda mustahkamlashning eng samarali usullaridan biridir [8, 89-bet]. Muntazam yuritilgan o'quv kundaligi talabaning intellektual o'sishini nazorat qilish va tahlil qilish imkonini ham beradi.

Keis-stadi (Case Study) metodini qo'llash. Keis-stadi metodi talabalar oldiga real hayotiy voqea yoki muammoni tahlil qilish va yechim taklif etish vazifasini qo'yadi. Bu usul ayniqsa huquq, iqtisodiyot, tibbiyot va pedagogika yo'nalishlarida keng qo'llaniladi. Keis-stadida refleksiv fikrlash shunday namoyon bo'ladi: talaba muammoni ko'p qirrali tahlil qilishga, turli nuqtai nazarlarni hisobga olishga va o'z mantiqiy zanjirini asoslashga majbur bo'ladi [17, 178-bet]. O'qituvchi esa tahlil jarayonida savollar orqali talabaning refleksiv fikrlashini yanada chuqurlashtiradi.

Loyiha faoliyati va prezentatsiya. Loyiha faoliyati muammoli ta'limning eng keng ko'lamli usuli hisoblanadi. Talabalar bir necha hafta yoki semestr davomida real muammoni tadqiq etib, yechim ishlab chiqadilar. Loyiha yakunida o'z ishlarini taqdim etish va himoya qilish jarayoni refleksiv fikrlashni umumlashtiradi. Muhim ahamiyatga ega bo'lgan jihat - bu loyiha davomida o'z-o'zini baholash (self-assessment) va tengdoshlarni baholash (peer-assessment) tartibini joriy qilishdir [18, 234-bet]. Bu baholash usullari refleksiv fikrlashni tizimli ravishda rivojlantiradi.

5. Tajriba-sinov ishlari natijalari

2023-2024 o'quv yilida O'zbekiston Milliy universiteti Pedagogika va psixologiya fakulteti 2-kurs talabalarini qamrab olgan tajriba-sinov ishi o'tkazildi. Tajriba guruhida ($n=32$) muammoli ta'lim texnologiyasi sistemali ravishda tatbiq etildi, nazorat guruhida ($n=31$) esa an'anaviy ta'lim metodlari qo'llanildi. Tadqiqot davomida talabalarda refleksiv fikrlashning quyidagi ko'rsatkichlari kuzatildi: o'z faoliyatini tahlil qilish qobiliyati, alternativ yechimlarni ko'ra bilish, o'z xatolarini mustaqil aniqlash va to'g'rilab olish, boshqa nuqtai nazarlarni qabul qilish va noaniqlikka chidamlilik.

Refleksiv fikrlash darajasini o'lchash uchun G. Kember va boshqalar tomonidan ishlab chiqilgan refleksiv fikrlash so'rovnoma (Reflection Questionnaire) O'zbek tili va kontekstiga moslashtirilgan holda qo'llanildi [19, 381-bet]. Semestr boshida o'tkazilgan dastlabki o'lchovda tajriba va nazorat guruhlarining ko'rsatkichlari o'rtasida statistik jihatdan sezilarli farq kuzatilmadi ($p>0.05$).

Semestr yakunida o'tkazilgan so'nggi o'lchovda esa quyidagi natijalar olindi: tajriba guruhida refleksiv fikrlashning umumiy ko'rsatkichi 38.4 foizga oshgan, nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich atigi 9.7 foizni tashkil etgan. Ayniqsa "o'z faoliyatini tahlil qilish" (tajriba guruhida 44.2 foiz oshish) va "alternativ yechimlarni ko'ra bilish" (41.8 foiz oshish) ko'rsatkichlarida sezilarli farq kuzatildi. Bu natijalar muammoli ta'lim texnologiyasining refleksiv fikrlashni shakllantirishdagi yuqori samaradorligini ko'rsatadi.

Shuningdek, sifat tahlili ham o'tkazildi: tajriba guruhi talabalar bilan o'tkazilgan chuqur suhbatlar va kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, ular o'z o'quv jarayonini ancha ongli boshqarishni o'rgangan, muammolar oldida sarosimaga tushmasdan, tizimli yondasha boshlaganlar. Talabalarda "Men bu muammoni qanday hal qilaman" o'rniga "Men bu muammoni qanday hal qilishim kerak va nima uchun" tarzida savol qo'yish ko'nikmasi rivojlanganligi kuzatildi [14, 67-

bet]. Bu esa chuqur refleksiv fikrlashning shakllanish belgisidir.

6. O'qituvchi roli va pedagogik shartlar

Muammoli ta'lim orqali refleksiv fikrlashni shakllantirish jarayonida o'qituvchining roli printsiptial o'zgaradi. An'anaviy ta'limda o'qituvchi bilim manbai sifatida harakat qilsa, muammoli ta'limda u fasilitator (yo'llovchi) va muammoli vaziyatlar loyihasi (dizayner) sifatida maydonga chiqadi [5, 56-bet]. Bu o'zgarish o'qituvchidan yuqori kasbiy ko'nikma va maxsus pedagogik tayyorgarlikni talab etadi.

Muammoli ta'lim yordamida refleksiv fikrlashni shakllantirishning samarali bo'lishi uchun quyidagi pedagogik shartlarga rioya qilish lozim: psixologik xavfsiz muhit yaratish (talabalar xato qilishdan qo'rqmasligi lozim); muammolarning haqiqiy hayot bilan bog'liq bo'lishi; turli darajadagi murakkablikdagi muammolarning navbatma-navbat qo'llanilishi; refleksiyaga yetarli vaqt ajratish; o'qituvchining refleksiv savollar berish mahorati [20, 145-bet].

Refleksiv savollar talabalarda chuqur tafakkurni uyg'otadi. Bunday savollarga misol qilib quyidagilarni keltirish mumkin: "Bu masalani hal qilganda qanday strategiya qo'lladingiz?", "Agar siz boshqa yondashuvni tanlaganda nima bo'lardi?", "Bu tajribadan nimani o'rgandingiz?", "O'z fikrini o'zgartirgan paytingizni eslang - nima buni o'zgartirdi?". Bu savollar talabani o'z fikrlash jarayonining tepasida turishga, ya'ni metakognitiv faoliyatga undaydi [7, 912-bet].

Muhokama. Tadqiqot natijalari va nazariy tahlillar bir qancha muhim xulosalarga olib keladi. Birinchidan, muammoli ta'lim texnologiyasi refleksiv fikrlashni shakllantirishning tabiiy va organik vositasi ekanligini ko'rishimiz mumkin. Bu ikki pedagogik hodisa orasidagi aloqa bir tomonlama emas: muammoli ta'lim refleksiv fikrlashni rivojlantirsa, refleksiv fikrlash ham muammoli ta'limning samaradorligini oshiradi. Ular bir-birini boyituvchi va mustahkamlovchi jarayonlardir.

Ikkinchidan, O'zbekiston oliy ta'lim tizimida muammoli ta'lim texnologiyasini tizimli joriy etishning zaruriyati tobora aniqroq ko'rinmoqda. Mamlakatimizning innovatsion iqtisodiyotga o'tish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash bo'yicha belgilagan maqsadlari, aslida, talabalarda refleksiv fikrlash va tanqidiy tafakkurni shakllantirishni talab etadi [2, 8-bet]. An'anaviy reproduktiv ta'lim bu maqsadlarga erishish uchun yetarli emas.

Uchinchidan, muammoli ta'limni amalga oshirishda o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tadqiqotimizda o'qituvchilar bilan o'tkazilgan suhbatlar shuni ko'rsatdiki, ularning ko'pchiligi muammoli ta'lim metodikasini nazariy jihatdan bilsalar-da, amaliyotda qo'llashda qiyinchilik sezadilar [11, 178-bet]. Bu holat o'qituvchilarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimida muammoli ta'lim metodikasiga alohida o'rin ajratish zaruriyatini ko'rsatadi.

To'rtinchidan, raqamli texnologiyalar va onlayn ta'lim platformalari muammoli ta'limni yangi imkoniyatlar bilan boyitmoqda. Virtual laboratoriyalar, simulyatsiya dasturlari, onlayn muamokala platformalari muammoli ta'limni yanada qiziqarli va hayotga yaqin qilish imkonini beradi. Shuningdek, raqamli o'quv kundaliklari va e-portfolio orqali talabalarda refleksiv fikrlashni kuzatish va baholash ham yanada samarali bo'lmoqda [12, 67-bet].

Biroq tadqiqotda bir qancha cheklovlar ham aniqlandi. Jumladan, muammoli ta'limni joriy etishda vaqt resurslarining yetishmovchiligi, katta hajmdagi talabalarga ega guruhlar bilan ishlashning murakkabligi, o'quv dasturlarida muammoli ta'lim uchun yetarli o'rin ajratilmaganligi kabi muammolar mavjud. Bu muammolarni hal etmasdan muammoli ta'limni keng miqyosda joriy etish qiyin bo'ladi. Shuning uchun ham institutsional darajada tizimli o'zgarishlar zarur.

Xulosa va takliflar. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, muammoli ta'lim texnologiyasi talabalarda refleksiv fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning kuchli va samarali vositasi hisoblanadi. Uning doimiy va tizimli qo'llanilishi talabalarda o'z faoliyatini tahlil qilish, alternativ yechimlarni ko'rish, o'z xatolarini mustaqil aniqlash va boshqa nuqtai nazarlarni qabul qilish kabi muhim ko'nikmalarni sezilarli darajada rivojlantiradi.

Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Oliy ta'lim muassasalarining o'quv dasturlarida muammoli ta'lim texnologiyasini qo'llash uchun alohida vaqt va resurslar ajratilsin. Har bir fanida kamida 30-40 foiz mashg'ulotlar muammoli ta'lim asosida o'tkazilishi maqsadga muvofiq.

2. O'qituvchilarning malakasini oshirish tizimida muammoli ta'lim metodikasi va refleksiv fikrlashni rivojlantirish usullariga bag'ishlangan maxsus treninglar joriy etilsin. Bu treninglar nazariy bilimdan ko'ra amaliy ko'nikmalarga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

3. Talabalarni baholash tizimida faqat bilim darajasini emas, balki fikrlash jarayonini ham baholash ko'rsatkichlari kiritilsin. O'quv kundaligi, refleksiv esse, portfolio kabi vositalar yordamida talabalarda refleksiv fikrlashni baholash amaliyotga joriy etilsin.

4. Muammoli ta'lim uchun maxsus tayyorlangan o'quv-uslubiy materiallar (keis-studlar, muammoli vaziyatlar to'plami, refleksiv savollar banki) ishlab chiqilsin va o'quv platformalarida joylashtirilsin.

5. Raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan foydalanib, muammoli ta'limni onlayn va gibrid shaklda amalga oshirishning samarali modellari ishlab chiqilsin. Virtual laboratoriyalar, simulyatsiya muhitlari va interaktiv platforma imkoniyatlaridan keng foydalanilsin.

6. Muammoli ta'lim va refleksiv fikrlash sohasida davom ettiriluvchi ilmiy tadqiqotlar uchun mablag' va imkoniyatlar yaratilib, olingan natijalar xalqaro nashrlarda e'lon qilinsin hamda ta'lim amaliyotiga jadal tatbiq etilsin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

[1] Hasanboyev J.X., Tursunov O.Q., G'ulomov M.T. Pedagogika. – T.: O'qituvchi, 2006. – 352 b.

- [2] O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – T.: Adolat, 2020. – 40 b.
- [3] Dyui J. Qanday biz fikrlaymiz. – T.: Yangi asr avlodi, 2005. – 234 b. (tarjima)
- [4] Maxmutov M.I. Muammoli ta'lim. – T.: Fan, 2003. – 280 b. (tarjima)
- [5] Mavlonova R.A., Uzoqova N.X. Ta'lim texnologiyalari. – T.: O'qituvchi, 2018. – 176 b.
- [6] Kolb D.A. Tajriba orqali o'rganish. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU nashriyoti, 2011. – 198 b. (tarjima)
- [7] Flavell J.H. Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive developmental inquiry // American Psychologist. – 1979. – Vol. 34, № 10. – P. 906-911.
- [8] Mavlonova R.A., Azizxo'jayeva N.N. Refleksiv ta'lim nazariyasi va amaliyoti. – T.: Istiqlol, 2015. – 144 b.
- [9] Bloom B.S. va boshq. Taksonomiya ta'lim maqsadlarining: Kognitiv soha. – T.: O'qituvchi, 2002. – 312 b. (tarjima)
- [10] Maxmutov M.I. Muammoli ta'limni tashkil etish. – T.: Fan, 2004. – 208 b. (tarjima)
- [11] Yo'ldoshev J.G'. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. – T.: O'qituvchi, 2009. – 224 b.
- [12] Tolipov O', Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari. – T.: Moliya, 2006. – 256 b.
- [13] Muslimov N.A. va boshq. Muammoli ta'lim va tanqidiy fikrlash. – T.: TATU nashriyoti, 2019. – 168 b.
- [14] Norqo'ziyev N.Q. Oliy ta'limda refleksiv fikrlashni rivojlantirish. – T.: Akademiya, 2021. – 140 b.
- [15] Nishonova S.T. Interfaol ta'lim metodlari. – T.: Yangi asr avlodi, 2016. – 192 b.
- [16] Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – T.: TDPU, 2003. – 174 b.
- [17] Usmonova D.B. Keis-stadi metodi va uning ta'limdagi o'rni. – T.: Ziyonet, 2020. – 128 b.
- [18] Inomova M.B. Loyiha asosida o'qitish metodologiyasi. – T.: TDPU nashriyoti, 2022. – 152 b.
- [19] Kember D., Leung D.Y.P., Jones A., Loke A.Y., McKay J., Sinclair K., Tse H., Webb C., Wong F.K.Y., Wong M. & Yeung E. Development of a Questionnaire to Measure the Level of Reflective Thinking // Assessment and Evaluation in Higher Education. – 2000. – Vol. 25, № 4. – P. 380-395.
- [20] Xoliqberdiyev K.X. O'qituvchi mahoratini oshirishda refleksiv yondashuv. – T.: Fan va texnologiya, 2017. – 160 b.